

A Fidesz-művek meghaladásáról

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 31. szám, 2013. augusztus 2.

(A Magyar Bálint-interjú margójára.) A Paks II. projekt korrupciógyanús viszonyairól még májusban – szintén az *ÉS*-ben – közreadott elemzésem (*A hangos többség csendes koalíciója*, 2013/21., máj. 24.) egy napjainkban a háttérben zajló állami nagyberuházás konkrét példáján keresztül igyekezett bemutatni mindazt, amit a rendszerváltó politikus modellszerűségében ragadott meg a vele készített interjúbán. Viszont a felvilágira koncentráló látélet korántsem lehet teljes a régi-új pártállam kiváltó okainak vizsgálata nélkül.

Társadalmi neurózis

Tavaly ősszel volt olvasható a sajtóban azon reprezentatív TÁRKI-felmérés eredménye, mely döbbenetes szociális viszonyainkra világított rá. Arra a kérdésre, hogy egy váratlanul jelentkező ötvenezer forintos kiadás miként érintené családját, a megkérdezettek $\frac{3}{4}$ -e (!) azt válaszolta: megoldhatatlan helyzetet eredményezne. Ezek szerint egy olyan országban éljük mindennapjainkat, ahol a társadalom túlnyomó része napi egzisztenciális fenyegetettség közepette, neurotizáló létbizonytalanságban tengeti életét. E környezet teljes egészében kiiktatja az autonóm polgári szférákat, hisz' – még vezérelvű politikai törekvések hiányában is – spontán jelentkező egzisztenciális diktatúrát teremt. Szilárd piaci helyzetű kisvállalkozói szféra, pénzügyi tartalékokkal rendelkező középosztály és független értelmiségi egzisztenciák országos jelenléte nélkül nincsenek biztosítva a liberális demokrácia alapfeltételei. A biopolitika régóta kutatja, hogy milyen mértékben képes deformálni az emberek társadalmi viselkedését a létbizonytalanság, a stressz, a félelem vagy a kimerültség. Hazánkban halmozottan vannak jelen e neurotizáló hatások, melyek együttesen nyilván hatnak a pártpolitikára (példának okáért apátia formájában is).

Az ősbűn

Véleményem szerint a Fidesz-Magyarország félféudális etatizmusból, kádári hagyományokból, ortodox-vezérelvű civilizációs hatásokból építkező világa nem 2010-ben vette kezdetét. A $\frac{2}{3}$ -os győzelem mindössze a sokkal korábban kibontakozó negatív tendenciák előtt nyitotta meg Orbán és klientúrája előtt a „törvénygyár” korlátlan lehetőségekkel kecsegtető kapuit. 2010 legfeljebb a fordulat évének tekinthető, éppúgy, mint '49 a kommunista párt hatalomátvétele szempontjából. Az ősbűnt a reális koncepció, kiérlelt modernizációs stratégia és koherens világkép nélküli, a világtörténelem '89-'90-es villámgyors változásai folytán érthetően készületlen rendszerváltó elitek követték el. Az MDF és az SZDSZ vezérkara szándékával ellentétben – a mai (!) és még véletlenül sem a polgári Magyarország alapjait fektette le. A Fidesz-Magyarország nem 2010-ben vette kezdetét, hanem 1990-ben. Mindössze a legutóbbi kormányváltást követően rántotta le szemünkről a jogállamiság – e trendet jó ideje eltakaró – leplét a fülkeforradalmár elit. A tagadhatatlanul jó szándékú, de számos okból alkalmatlan rendszerváltó politikai osztály két megdöbbentő hibával alapozta meg napjaink közállapotait. Egyrészt a tulajdonviszonyok hibás kialakításával, másrészt az érett Kádár-éra gazdasági-állampárti-titkosszolgálati-közigazgatási felső vezetésének javát a demokratikus Magyarország elitjeinek sorába kooptáló konszenzuskereső politikájával.

A megrekedt polgárosodás

A jelenlegi „szolgáló társadalom” létrejötté hivatali nemességével, udvari beszállítói körével, államfüggő értelmiségével egyetemben a '90-es évek első felének globalo-privatizációjában gyökerezik. A térségben leggyorsabban és legnagyobb arányban végrehajtott – a multinacionális szférát preferáló – hazai privatizációs gyakorlat eredményeként nem alakult ki a cseh vagy a lengyel KKV-szférához mérhető tulajdonosi polgárság Magyarországon, kisvállalkozásaink aránytalanul kiszorultak belső piacaikról. Ezzel párhuzamosan – régiókban szintén párját ritkítóan – a második világháború pusztítását meghaladó reálgazdasági kapacitásvesztést szenvedett el nemzetgazdaságunk néhány év leforgása alatt. Egy átlag osztrák középosztálybeli család jövedelme 20-25 százalékban nem munkajövedelemből, hanem tőkejövedelemből, azaz részvények, kötvények, egyéb befektetések hozamából tevődik össze. Miután példának okáért a cseh kuponos privatizációval szemben a hazai középosztály kiszorult a magánosításból (a kárpótlás formális tulajdonjuttatását leszámítva), és a piacszerzési célú nyugati gyáripari felvásárlások hatására egymillió álláshellyel lett kevesebb, független egzisztenciákra épülő liberális demokrácia-modellről még álmodni is merészség hazánkban. A '45 előtti polgárság és arisztokrácia kisajátított tulajdonából, valamint az egész társadalmunk négy évtizednyi munkájából felhalmozott államszocialista tulajdon demokratizálása helyett új vagyonkoncentrációt eredményezett a harmadik köztársaság gyakorlata is. Ennek folyományaként a képzett, kreatív és vállalkozóbarát rendszerváltó rétegek gyermekeinek korosztálya százezerszám volt kénytelen elhagyni perspektívátlan hazáját a világkrízis kirobbanása óta.

A köz erkölcsse

Az állam – működése sok más területe mellett – erkölcsközösségként is funkcionál. A magyar demokrácia állama mégse tudott – a rendszerváltás körüli euforikus hónapokat leszámítva – erkölcsközösséget alkotni. Az elitek normateremtő funkciója hogyan érvényesülhetne abban az országban, ahol frusztrált középosztályi százezrek napi élettapasztalata lett a mezőgazdasági és feldolgozóipari üzemek tömeges bezárásával egy időben a dzsentrisedő téeszelnökök, helyben mindenható tanácsitkárok, jól informált titkosszolgálati háttéremberek és szemfüles KISZ-vezetők hálózatából rekrutálódó gazdasági oligarchia tobzódó vagyonszerzése? A jó szándékú literátorok, tanáremberek, kutatók és újságírók fémjelezte első parlament padsoraiban helyet foglaló honatyák orra előtt magánosította a multik szempontjából súlytalan közvagyon színe-javát a villámgyorsan szerveződő újkapitalizmus pártoktól független újoligarchiája. A posztszovjet régió és Fekete-Afrika viszonyait idéző magyarországi eredeti tőkefelhalmozás a lehető legnagyobb természetességgel erodálta a szocializmus alatt amúgy is leépülő erkölcsközösséget. Az egyéni életstratégiák felülírtak minden közösségi normát, amely a piacgazdaság és a demokrácia legitimitásdeficitét eredményezte a széles rétegek életérzésében. A kopjafák és turulszobrok szimbolikáját előszeretettel alkalmazó Fidesz e romló erkölcsi mintákhoz leginkább a negatív kultúraváltási folyamat terén járult hozzá, ezzel a latin rítusú keresztény civilizáció irányából érezhetően elmozdítva a társadalom normarendszerét a keleti-ortodox civilizáció felé.

A hatalom informalitása

Az egymást váltó kormányok és a Fideszt kivéve rendre lecserélődő pártelitek paravánja mögött gigantikus pénztőke felett diszponáló hatalmi központok képződtek a rendszerváltozást követő két évtized folyamán. Az anonim centrum összetételében nem azonos a néhai Esterházy-birtokok kiterjedtségét felülmúló grandfarmok tulajdonosaival, a száz leggazdagabb mágnás sorában rendre feltűnő sok milliárddal rendelkező bankelnökkel, jobb- vagy baloldalinak gondolt pártközei gyáriparosokkal. A felbecsülhetetlen informális hatalombefolyásoló potenciált birtokló kör a kétévnyi magyar GDP-vel megegyező – hazánkból származó – offshore-vagyon tulajdonosa, a 3000 milliárd forinttra taksált

olajszőkítési és borhamisítási profitok gazdája. Nyilvánvaló, hogy az ezen profittömegnek mindössze ezrelékeit tulajdonló – bár így is milliárdos vagyona szert tevő – letartóztatott vagy maffiaháborúkban kiiktatott félanalfabéta végrehajtóemberek nem lehettek az éveken át üzemszerűen folytatott bünszervezeti üzelmek kitalálói, mozzgóit, engedélyeztetői. Ez az informalitásba burkolózó hatalom talán mélyrehatóbban befolyásolja közelmúltunk történelmét és pártrendszerét, mint azt a legmerészebb álmainkban gondolhatnánk.

A pártfinanszírozás

Az ellenzék hajlamos mostanság megfeledkezni arról, hogy a pártrendszer finanszírozásának rendszerváltozáskor kialakított, kikapuk ezreit nyitva hagyó szabályrendszerét a '98 utáni tíz esztendőben mindkét nagy pártnak érdekében állt fenntartani. A gazdasági növekedésből származó költségvetési pluszbevételeket felélő állami infrastrukturális nagyberuházások már rég az EU-csatlakozást megelőzően pusztán a pártklientúrák finanszírozását szolgáló mintaprojekteké váltak. Az átadandó közmű, út, építmény a legjobb esetben is csak másodlagos lehetett, a lényeg a költségekbe épített pártpénzek kiszivattyúzásának mikéntje volt. A vélelmezhetően mandátumarányosan kiosztott pártfinanszírozási járadék elérésének primátusa az egykori osztrák proporz-rendszerhez vagy az olasz kereszténydemokrata évtizedekhez hasonlóan kartellbe tömörítette a parlamenti pártok holdudvarát. Anélkül, hogy csökkentenék a jelenség súlyát, kijelenthető: mindehhez képest a Fidesz egyközpontúvá tett közbeszerzési mechanizmusa egy közel másfél évtizedes pluralizmuszűkítő pártfinanszírozási gyakorlat végpontjának tekinthető semmint új korszak kezdetének.

Hazai szpáhirendszer

Akkor mégis miben változtatta meg a rendszerváltozás rendszerének Fidesz fémjelezte utolsó szakasza a hazai társadalmi viszonyokat? A '90-es évek végétől kialakuló pártpénztárnoki Magyarország politikai szférája alapvetően nyugati modelleket mintázott, még ha deformálva is. A többközpontú pártklientúrák sokszínű hálózata – a Fideszen kívüli – pártpolitika tekintetében leginkább a nyugat-európai történelemből ismert feudális hűbéri láncok rendies autonómiaszövedékéhez mérhető. A jobboldal vezető ereje már ekkoriban is egy egyszerre militáns és despotikus keleti normarendszert honosított meg belső szervezeti rendjében. A különbséget leginkább a pártvezetők és a pártközpont viszonya példázza. A baloldali városvezetők és megyei elnökök hitbizományként kezelhették a maguk területét, viszont önállóságukért cserébe működésük finanszírozási igényeit döntően önerőből kellett biztosítaniuk, valamint pártjuk banderális hadseregéhez is hozzá kellett járulniuk. A török szpáhirendszer vagy az orosz bolsevik párt mintájára kiépülő Fidesz-hierarchia ezzel szemben nem ismert autonóm mezőket: a pártelit tagjai bármikor áthelyezhetőek, leválthatóak, új feladatra küldhetők voltak az általuk kritikátlanul szolgált rendszeren belül. Ennek tudható be, hogy erős pozíciójú szakmapolitikai lobbik nem alakulhattak ki a jobboldali gyűjtőpártban, valamint befolyásos területi lobbik se formálódhattak soraiban. A vezetők rotációja szabályozatlanul, formális pártdemokráciával álcázva a pártvezér kénye-kedve szerint bármikor végbemehetett a Fidesz néppárttá alakulásakor elfogadott új alapszabály hatálybalépésétől kezdődően. Ez a „pártdemokrácia”-modell 2010 májusától az ország egészen hegemon lett. A gazdasági mutatók romlásához jelentősen hozzájáruló, a minden téren általános kontraszelekcióval kiegészülő szpáhirendszer nem tesz lehetővé perspektivikus tervezést, beruházást, normakövetést vagy szakmai érdekérvényesítést, hisz' mindenki a minél gyorsabban kitermelhető profitmaximum elérésében érdekelt. Elvégre pozícióban maradása nem a teljesítménye függvénye, hanem a vezér és szűk bizalmi köre kiszámíthatatlan döntéséé, kontrollálatlan szeszélyéé.

A régi-új állampárt

Magyarországon a dualizmus kezdetétől létezik egy-egy éra egészét meghatározó, domináns helyzetű rendszermenedzselő pártkonglomerátum. Ebbe a (Szabadelvű Párt, Egységes Párt, MSZMP, MSZP-SZDSZ) folyamba illeszkedik bele a centrális erőter Kötcсэн meghirdetett stratégiájával egyre tudatosabban a Fidesz is.

A másfél évszázados modernizációs célzatú ciklusok mindegyikét jellemezte a pozíciómaximalizálás, a közbeszerzési korrupció (pl. dualista vasúti panamák) és a „színelte kapitalizmus” (vagyis a nyugati piacgazdasági minták alapján kooptált kapitalizmus szimbiózisa feudális vagy szocialisztikus elemekkel). A Fidesz sajátos magyar konzervativizmusa azért hasonul formálisan a Kádár-érához, mert a dzsentrisedő tanácselnökök és vadászgató téeszelnökök világa éppúgy e rendszerpárti logika mentén működött napjainkig, konzerválva azt a társadalom mélyszerkezeteiben. A XXI. századi Magyarországon az EU-ban példátlanul minden státusban lévő közalkalmazott és köztisztviselő – persze nem munkajogi értelemben véve – a kormánypárt alkalmazottja. Nem a fideszes polgármester, netán az állami, esetleg önkormányzati tulajdonú vállalat menedzsmentje, még csak nem is a munkáltatói jogait gyakorló hivatalvezetője, színidirektora vagy kórházigazgatója a munkáltatója, hanem egyenesen a Párt. A települési helyhatóságok, megyei önkormányzatok, korábban szakmai önállóságot élvező országos hatóságok, valamint a köztulajdonlású vállalatok, az ügyészségek, az évente 70-80 milliárd közpénzt felemésztő közszolgálati hírforrások a Fidesz-művek alkalmazottai. Hozzájuk társul a kiterjedt beszállítói kör. Ez a hatalomgyakorlási modell – miután zsigereinkben él – nem vált ki társadalmi ellenszenvet, sőt az újdonsült egyéni érvényesülési minták torz felmutatása révén normaadó funkciója is van. Orbán személyétől és a Fidesztől függetlenül bármely későbbi választási győztes párt képes lesz folytatni az alkotmányos sáncokkal védett régi-új állampárti rezsimet. A beüzemelt „magyar modell” a polgári Magyarországgal minden ízében szemben álló ortodox vazallusrendszer, ami még véletlenül se tévesztendő össze a nyugati vezérdemokráciák világával, ahol a politikai vezér a mediatizált közéletben a személyközpontúságnak betudhatóan nagyobb súlyra tesz szert.

A kétes kiút

Csehországban a korrupcióellenes rendőrség (már az is beszédes, hogy ott van egyáltalán ilyen elnevezésű szerv) a politikai osztály legmagasabb szintjein nyomoz a politikai bünszervezetek ellen a legfőbb ügyész irányításával. Romániában Năstase emlékezetes elítélését követően a korrupcióellenes ügyészség polgármesterek, megyei vezetők, oligarchák ellen emelt vádat, Szlovákiában a pártrendszer átalakulását váltotta ki a gazdasági érdekcsoportok és a nagypolitika összefonódását leleplező ún. Gorilla-botrány. Szerbiában a volt gazdasági miniszter ellen indult eljárás, Szlovéniában és Horvátországban pedig egyaránt a volt miniszterelnök került börtönbe korrupciós bűncselekmény miatt. Azonban a megtisztulás garanciáját a tudatosan kialakított és érdemeken alapuló polgárság a nyomában megjelenő civil kurázsival karöltve képes csak megteremteni (a nyomozati szervek függetlenségén túlmenően). Mindez egy jövő évi voksolással bajosan lesz pótolható.